

De klok luiden

Over het belang van het behoud van de beiaardtraditie

Veel mensen zullen het herkennen: een dagje winkelen in een willekeurige stad in Nederland met op de achtergrond het vrolijke spel van een carillon dat zijn klanken over de straten strooit.

De muziek van een beiaard, of carillon, lijkt net zo bij het dagelijks leven te horen als bijvoorbeeld een straatorgel. Maar weinig mensen zullen zich afvragen waar die muziek vandaan komt of wie er voor die klanken zorgt. Vincent Hensen (32), naast cantor-organist van de Nicolaïkerk in Appingedam, dirigent van Toonkunstkoor Delfzijl en vocaal ensemble Het Hoogeland in Kantens, ook beiaardier, legt graag uit waarom het belangrijk is de beiaardtraditie in stand te houden.

Wat is de juiste benaming: beiaard of carillon? Vincent: "Beide woorden kunnen gebruikt worden. In Vlaanderen heeft men een voorkeur voor beiaard omdat het Nederlandser klinkt en het woord beieren in zich draagt terwijl carillon een Frans leenwoord is. Dat ligt daar toch gevoelig." Het aantal klokken verschilt per instrument. "Het carillon van Leeuwarden, waar ik tijdens dit culturele jaar beiaardier ben, heeft

38 klokken, de toren van de Martinikerk in Groningen maar liefst 49 en nog eens 13 luidklokken, samen dus 62 klokken. Daarvan is de klok met de welluidende naam Salvator uit 1577, gegoten door Van Trier, de oudste. De traditie schrijft voor wanneer de grote, de kleine of de kleinste klokken worden geluid.”

Hemony

Tot 1900 kende Groningen slechts drie historische carillons, een in Appingedam (17e eeuw), een in de Martinikerk uit 1664 en in de kerk van Middelstum uit 1663. De twee laatste instrumenten werden geleverd door de befaamde gebroeders Hemony. “Zij zijn begonnen als pioniers,” vertelt Vincent. De Hemony's konden hun werkplaats relatief permanent maken, wat hen vrijheid verschafte te experimenteren met stemmen. Dit gebeurde als eerste in Zutphen. Het heeft ze uiteindelijk geen windeieren gelegd. Ze werden zo succesvol en rijk, dat na hun dood hun nazaten er financieel warmpjes bijzaten en zij in een huis aan de Keizersgracht in Amsterdam konden blijven wonen.” De beiaard in Middelstum werd betaald door de heer van de borg Ewsum. “Hij legde de bewoners de keuze voor: of een weg naar de stad Groningen of een beiaard. Aangezien de Middelstumers wel per schip via het Boterdiep in Groningen konden komen, kozen zij voor de klokken.”

Verval

De traditie van de beiaards, waarvan de oorsprong of in de 15e of in de 16e eeuw ligt, kende ook perioden van verval. Vooral oorlogen speelden hierbij een negatieve rol. Tijdens de Franse Revolutie en de Tweede Wereldoorlog werden klokken geroofd voor de oorlogsindustrie al verzetten de bevolking zich hier vaak tegen. Zo werden klokken verstoep of de klokken van de beiaard losgekoppeld zodat ze als luidklok konden dienen. Veel van de geroofde klokken werden versmolten omdat brons schaars was in oorlogstijd. (Bron: Wikipedia). Vincent: “Gemeenten stootten de afgelopen 10 à 20 jaar beiaardiers af als ambtenaar. Het was niet meer vanzelfsprekend om beiaardiers te hebben. Er moesten daarom andere constructies worden gevonden.”

(vervolg interview onder de foto)

Opkomst

Begin twintigste eeuw was er sprake van een opgaande beweging. Vincent: “Vanaf begin 1900 was er sprake van een ‘revival’, die begon in Vlaanderen. Jacob Vincent, beiaardier van het carillon van het Paleis op de Dam in Amsterdam, gaf op kerstavond een concert met het carillon. In navolging daarvan gaf de beiaardier in Leeuwarden rond 1920 ook een kerstconcert. Er verschenen lovende kritieken in de kranten.”

Tot 1920 waren er nog maar een handvol actieve beiaardiers. De cultuur van gieten en bespelen leed echter aan onkunde en amateurisme. Daarom werd besloten in 1918 de Nederlandse Klokkenspel Vereniging (NKV) op te richten met als doel de educatie te verbeteren en het belang van de beiaard onder de aandacht te brengen. De NKV – sinds enkele weken KNKV= koninklijk - ondersteunt de beiaardiers ook arbeids-technisch. Daarnaast was er sprake van dat veel beiaards niet werden bespeeld. “Omdat niemand meer boven kwam om het carillon te bespelen, was men zich niet bewust van de achteruitgang door houtrot, roest, dingen die losgingen.” Onder invloed van vader en zoon Denyn uit Mechelen leefde de beiaardcultuur op doordat zij avond-concerten gingen geven waar hordes mensen op afkwamen.

Leerlingen van Denyn stichtten een beiaardschool in Amersfoort.

Toekomst

In de provincie Groningen zijn zes bespeelbare beiaards. Ideaal is als ieder carillon wekelijks een uur wordt bespeeld. Dat is niet altijd haalbaar. “In Middelstum beperkt het zich tot eens per maand.” Vincent schetst een beeld uit het verleden: De vroegere gemeente Winschoten bezuinigde op een gegeven moment de beiaardier, die als ambtenaar bij de gemeente in dienst was, weg. Beiaardier Adolph Rots wist zich door particuliere fondsenwerving, waaronder de winkeliersvereniging, voor twee jaar te bedruipen. Daarna was de gemeente Winschoten bereid de beiaardier weer te betalen maar niet meer als ambtenaar. In 2015 of 2016 is het geld voor de bekostiging van de beiaardier ondergebracht bij het CHC Oldambt. Vincent, die ook in Winschoten actief is als beiaardier, stuurt zijn facturen ook altijd naar die organisatie. Zijn hoop is dat de gemeente (nu Oldambt) hem vraagt om vaker te spelen, want hij krijgt geregeld leuke reacties van het publiek, bijvoorbeeld via mail of sociale media: “ik heb genoten.” Af en toe komen er zelfs verzoekjes binnen, iets wat de beiaardier zeer waardeert. “Ik spoor ze aan.”

(vervolg interview onder de foto)

Muziek voor ieder seizoen

Op 21 december is er in Winschoten een kerstmarkt. “De toren is dan open, ik leid de mensen rond en speel kerstmuziek van half zes tot half zeven. Mensen kunnen vooraf op een lijst hun favoriet aankruisen. Nog altijd is ‘Stille Nacht, Heilige Nacht’ zeer populair, bleek in vorige jaren. In Leeuwarden heb ik net (30 november – redactie) in een uur twintig Sinterklaasliedjes gespeeld. Die liedjes duren meestal niet veel langer dan een minuut dus daar varieer ik op.”

Jonge beiaardiers

Hoe zit het met de aanwas? Zijn er straks, als de ‘oude garde’ afzwaait, opvolgers? “In Amersfoort zit de NBS: de Nederlandse Beiaardschool. Die leiden beiaardiers op die overal ter wereld, zoals Japan, actief zijn.” Vincent komt met een opmerkelijk verhaal. “De orgelbouwer Reil heeft in de werkplaats een kaart waarop met punaises de plekken worden aangegeven waar zij orgels hebben geleverd. Er zitten veel punaises in Nederland, België en Duitsland, een enkele in Amerika en dan weer opvallend veel in Japan. Al ben ik op zich niet somber over de toekomst van de beiaards, er moeten wel snel een of twee jonge beiaardiers in het Noorden bijkomen. Naast mijzelf is er nog één jonge beiaardier onder de vijftig. Je hebt dan nog een jonge beiaardier in Almere en de jongste zit in Arnhem. Dus jonge beiaardiers zijn zeer gewenst!

Wilt u zien hoe Vincent Hensen een carillon bespeeld? In dit filmpje speelt hij in Winschoten: www.youtube.com/watch?v=_eOR3Pi0HKY

Zie voor meer informatie:

www.vincenthensen.com

www.klokkenspel.org

www.beiaardcentrum.com/amersfoort-beiaardstad/nederlandse-beiaardschool